

політиці, так і в інших сферах буття спільноти загалом та кожного окремого індивіда зокрема.

Підсумуємо це: література минулих епох пропонувала (а точніше, нав'язувала) певну цілісну картину світу, перейняту вірою і до-вірою. Постмодернізм же пропонує хаос і фрагментарність, уламки колишньої цілісності, руїни (отож він швидше «руйнівний», аніж «руйнівний») колишньої єдності, ним же висміяної, – і все це перейняте виключно іронічною настановою, бо нічого більше не залишається [1].

Менш із тим, сучасна творча інтелігенція (не беремо до уваги «треш») витворює образ України на міжнародній арені (своєрідна культурна дипломатія), а також намагається витворити нову геополітичну тожсамість пост-радянської держави. Чимало письменників наприкінці були і є постійними учасниками міжнародних конференцій і літературних зустрічей, а також отримували закордонні творчі стипендії [2, с. 187]. До того ж, після кількарічного «застоя» та інтелектуальної «задухи», з'являються журнали, орієнтовані саме на поновлення культурної дискусії про ідентичність («І» із самих початків незалежності та «Український тиждень» в останні 2–3 роки), а також постійні проекти на кшталт «інтелектуального клубу», створеного в рамках співпраці книгарні «Є» та «Українського тижня». Все більше і більше подіумних дискусій (хоч і спонсорованих з-за кордону) наповнюють новим змістом так зване світське життя не тільки столиці, й інших регіональних центрів.

Отже, підсумуємо. В сучасних умовах розвитку постмодерністської культури питання національної ідеї чи будь-якої іншої ідейності нівелюються через те, що митці перестають розглядати свою діяльність як «служіння» своєму народу, і намагаються наслідувати західних інтелектуалів, чиє буття відрізняється від решти суспільства виключно тим, що вони заробляють на життя розумовою працею. Така поведінка абсолютно вписується в ліберально-демократичний світогляд, який пропагує індивідуалізм, повну свободу дій, думок. Але така поведінка є не релевантною викликам часу і тим загрозам, які стоять перед сучасною Україною. До того ж, як показало досліджен-

ня, саме через невпевненість у кінцевому результаті творчої інтелігенції(а, отже, у собі), постійні хитання між владою та опозиційністю до влади на перших порах незалежності, Україна не вирішила всіх суспільно-політичних проблем, що з'явилися у неї після розпаду Советського Союзу як у молодій посттоталітарній країні. Ті ж митці, які долучалися до вирішення українських проблем, як от Ю. Андрухович, М. Рябчук, О. Забужко, зосереджували свою діяльність на формуванні нової геополітичної, а не національної тожсамості.

Дуже важливими для нашого аналізу є діяльність, яку розвивають книгарня «Є» та «Український тиждень» по відродженню української культури та духовності та підвищення і, як декларується ними, інтелектуальної та соціальної активності населення. Але намагання витворення елітарної культури, звернення лише до представників «середнього класу», «ліберальних професій», на нашу думку, може бути першим кроком на шляху досягнення поставленої мети, але виглядає досить обмеженим, саме через таку «обраність», яка неприпустима в умовах розмивання ідентичності та державного суверенітету.

1. Андрухович Ю. Повернення літератури? // Плерома. – 2006 2. Гнатюк О. Прощання з імперією: українські дискусії про ідентичність. – К.: Критика, 2005. – 528 с. 3. Донцов Д. Де шукати наших історичних традицій; Дух нашої давнини. – К.: МАУП, 2005. – 568 с. – (Б-ка українознавства; Вип. 4) 4. Донцов Д. Українська суспільно-політична думка в ХХ столітті. – К.: Сучасність, 1983. – Т. 2. – С. 134 5. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період. – К.: Факт, 2006. – 156 с. – (Сер. «Висока полиця») 6. Унамуно М. О современном маразме Испании // Избранное: В 2 Т. – Ленинград: Худож. лит., 1981. – Т2. – С. 201–220 7. Франко І. З кінцем року // Молода Україна. – Львів: Укр.-рус. Вид. спілка, 1910. – С. 96–108 8. Франко І. З останніх десятиліть ХІХ віку // Збір. творів: у 50 т. – К.: Наук. думка. – Т. 41. – С. 475–529 9. Франко І. Коли не по конях, так хоч по голоблях // Молода Україна. – Львів: Укр.-рус. Вид. спілка, 1910. – С. 116–127 10. Франко І. Одвертий лист до галицької української молоді // Збір. творів: у 50 т. – К.: Наук. думка. – Т. 45. – С. 401–409 11. Франко І. На склоні віку: Розмова вночі перед новим роком 1901 // Збір. творів: у 50 т. – К.: Наук. думка. – Т. 45. – С. 286–299 12. Франко І. Поза межами можливого // Збір. творів: у 50 т. – К.: Наук. думка. – Т. 45. – С. 276–285 13. Чемберлен Г. С. Раци, нації, герої // Літ.-наук. вісн. – 1899. – Т. 7. С. 1–22 14. Чижевський Д. І. Нариси з історії філософії на Україні. – Прага: Укр. громад. вид. фонд, 1931. – 175 с.

Зореслава Цупренко

Життєздатність суспільства: стан та шляхи розробки проблеми (український контекст)

В статті розкривається зміст та сутність феномену життєздатності суспільства, досліджуються чинники, які впливають на рівень його розвитку, збереження та відтворення життєздатності сучасних людських спільнот, у тому числі, української, як їхньої атрибутивної системної якості.

The article discovers the content and essence of the phenomenon of society's viability, investigates the factors affecting level of its development, retention and reproduction of viability in modern human communities, including the Ukrainian one, as their attributive system quality.

Вступ. На початку ХХІ ст. людська цивілізація опинилася на межі самознищення. Якщо ще два-три десятиліття тому ця загроза для більшості локальних людських спільнот видавалася чимось надто віддаленим у часі, то сьогодні вона нависла над усією глобальною людською спільнотою. Про це свідчать чисельні негативні наслідки панування людини в екосфері планети Земля, як вони відомі з часів першої доповіді Римському клубу «Межі розвитку» (1972) до останніх досліджень цієї авторитетної міжнародної неурядової інституції «Фактор 5: перетворення економіки на основі 80-відсоткового підвищення продуктивності ресурсів» та «Блакитна економіка» (2009).

Проблема виживання є актуальною і для українського суспільства, яке, попри задекларовану спрямованість на відродження нації, об'єктивно демонструє інволюційні тенденції в більшості важливих соціогуманітарних трансформацій, які були запроваджені радикальними реформами.

Стає зрозумілим, що ефективність реформування українського суспільства необхідно оцінювати не за тими чи іншими, переважно формальними, показниками, – такими, як надання Україні статусу країни з ринковою економікою чи її членство в СОТ. Головним орієнтиром соціальних реформ має бути, передусім, стан життєздатності суспільства.

Для уможливлення теоретичного обґрунтування такої стратегії необхідно знати, що таке життєздатність суспільства в усіх її вимірах.

Стан розробки проблеми. У тлумачному словнику слово «життєздатність» як лексична одиниця має два трактування: біологічне – як здатність виживати, бути живим, та соціальне – здатність існувати та розвиватися, бути пристосованим до життя [26, с. 484]. Ключовими в наведеному визначенні є поняття «життя» та «виживання». У якому сенсі можна (якщо можна) говорити про життя та виживання людини не як біологічного організму, не популяції особин біологічного виду *Homo sapiens*, а саме соціуму – спільноти людей як родових істот?

Однією з перших тематизує проблему життєздатності суспільства т. зв. організмична парадигма в соціальній філософії, яка концептуалізує поняття «соціального організму», проводячи своєрідну аналогію між суспільством та живим організмом як найбільш досконалою з відомих людям систем, елементи якої знаходяться в гармонійній взаємодії.

Ідеї організмів (від Платона до П. Лілієнфельда, А. Шефле та Р. Вормса) знаходять свій подальший розвиток, зокрема, у працях сучасних українських дослідників, таких як В. П. Бех, який бачить концепцію соціального організму в способі взаємодії особистості та суспільства, котрі виникають, формуються та розвиваються в органічній єдності [6]. Концептуалізація соціуму як соціального організму дає нам семантичні підстави говорити про феномен життєздатності стосовно не лише біологічних істот чи людських індивідів, але й суспільства в цілому.

Донедавна в науковому вжитку акцент у понятті «життєздатність» робився переважно на його біологічному вияві – здатності до виживання та адекватного пристосування до еволюційних змін у навколишньому середовищі. Так, російський природознавець В. М. Савченко за головний індикатор життєздатності організмів бере притаманний їм рівень плодovitості й продуктивності, гнучку пристосовуваність до еволюційних змін в умовах існування [24].

Втім, подібне визначення, хоча й може бути визнане задовільним стосовно біологічних видів, котрі підкорюються законам історії «першої природи», видається обмеженим та недостатнім у випадку із людськими індивідами як родовими істотами – творцями «другої природи» – та людськими спільнотами.

Як науковий термін поняття життєздатності (в оригіналі «viability») по відношенню до суспільства використовує, наприклад, представник радикального конструктивізму Ернст фон Глазерсфельд. «В оригінальному значенні слово «viability» означає здатність пройти певний шлях, і щодо індивідуального розвитку вживається для характеристики життєздатності видів, індивідуумів...», – пише німецький науковець [29, с. 58]. Тож життєздатність трактується ним як спроможність організму (в т. ч. соціального) в процесі своєї життєдіяльності адекватно реагувати на фактори навколишнього середовища таким чином, щоб продовжити своє існування.

Наразі феномен життєздатності людських індивідів як характеристику особистості активно досліджують представники російської школи психології та педагогіки. Зокрема, Є. Рильська [21, 22] розглядає життєздатність як специфічну духовну здатність, що проявляється в збереженні та успішній реалізації життєвих (біологічних та соціальних) функцій особистості в складній для неї ситуації.

Інший російський вчений, фахівець у галузі філософії освіти та молодіжної політики І. М. Ільїнський розглядає життєздатність як прагнення вижити, не деградувати в жорстких умовах соціального та природного середовища, розвинути та духовно піднятися, відтворити та виховати потомство, не менш життєздатне в біологічному та соціальному відношеннях [14]. У більш широкому соціокультурному плані вчений трактує життєздатність як здатність особистості (чи покоління) адекватно відповідати на нагальні запити суспільства в межах певного історичного етапу та брати на себе відповідальність за його майбутнє.

Загалом до ключових аспектів життєздатності людських індивідів як біологічних та водночас соціальних істот дослідники цього феномену відносять: спроможність найоптимальнішим чином пристосовуватися до змін у біологічному та соціокультурному середовищі, забезпечуючи реалізацію своїх метавітальних функцій, при цьому виживаючи та розвиваючись, відтворюючи себе в поколіннях нащадків, не менш життєздатних як у біологічному, так і в соціальному аспектах.

Подібні характеристики феномену життєздатності суспільства наводить і Арнольд Тойнбі, який вбачає життєздатність соціуму в його спроможності долати «виклики історії» [28]. Схожої думки дотримується Т. І. Заславська, яка найголовніший фактор життєздатності соціуму розуміє як готовність спільноти до активного саморозвитку та адекватної відповіді на чисельні виклики зовнішнього середовища [13]. У здатності суспільства адекватно відповідати на реальні та потенційні загрози в умовах зростаючої складності зовнішніх та внутрішніх проблем, сприяти позитивні та креативні інновації на рівні вимог часу вбачають необхідні передумови його життєздатності український дослідник М. Є. Горєлов [8] та його російська колега С. Я. Матвєєва [19]. Своєрідним узагальненням вищевикладених думок можна вважати визначення життєздатності суспільства, наведене в «Соціокультурному словнику» О. С. Ахієзера. Згідно з ним, життєздатність суспільства вимірюється ступенем та масштабами його здатності долати на відповідному часовому етапі внутрішні та зовнішні проблеми, протиріччя, усувати небезпеки, відповідати на виклик історії, відтворювати себе [4, с. 166].

Як свідчить еволюція видів та історія людських спільнот, далеко не кожен організм, вид чи соціум спроможний адаптуватися до змін у біологічному та соціальному середовищі. Отже, мають існувати певні передумови та чинники, які підвищують або ж, навпаки, зменшують життєздатність біологічних чи соціальних організмів.

Перший з цих факторів – внутрішня різноманітність, що забезпечує систему великою кількістю варіантів та альтернативних форм життєзабезпечення – відтак, дозволяє знаходити нестандартні та адекватні відповіді на виклики середовища, що, зрештою, обумовлює високу життєздатність системи. Цю думку поділяє значна кількість дослідників феномену життєздатності окремих організмів та систем (як біологічних, так і соціальних), зокрема, Л. С. Воробйова [7], Г. Г. Дилигенський, В. О. Лекторський [11], Е. Я. Баталов [5].

Втім внутрішнє розмаїття стає чинником збереження життєздатності системи лише тоді, коли між її компонентами існують міцні внутрішні зв'язки, тобто за умов високого рівня її організованості, завдяки якій і забезпечується внутрішня цілісність системи та оптимальний вибір того або іншого варіанту її пристосування до змін у середовищі. Подібну думку зустрічаємо у В. Г. Афанасьєва [3].

Зі здатністю організму оптимально пристосовуватися до змін навколишнього середовища тісно пов'язаний наступний фактор – рух, зміни. Адже успішно адаптуватися до цих змін може лише те суспільство, яке саме невпинно змінюється, рухається вперед. З цієї позиції стабільність, «закритість» постає як загроза життєздатності та стійкості соціумів, адже заважає їм виробляти нові якості, які дозволяють адаптуватися до умов, що змінюються. Відповідно, зміни, навіть революційні, постають як чинники збереження цієї якості. Таку думку поділяє низка дослідників, зокрема, Г. Г. Дилігенський [10], О. М. Селезньов [25], А. Печчеї [20].

Говорячи про життєздатність суспільства, слід також брати до уваги той факт, що людський соціум є сукупністю індивідів, об'єднаних єдиною культурою та мовою, спільними цілями виживання та самовідтворення. Тож існування суспільства як біологічного виду є неможливим без його індивідуальних носіїв – індивідів, які зі своїми вітальними потребами, їх можливостями, закладеними в суспільних зв'язках, і є основою для розвитку соціуму як системи. Тож для забезпечення життєздатності та розвитку суспільства як системи вочевидь необхідним є розвиток людини як індивіду, – тобто як, перш за все, родової істоти.

Звідси – сьогоденна вимога гуманізації буття, поширення гуманістичної свідомості як головного імперативу виживання людства, яку наразі активно пропагують такі дослідники, як І. М. Борзенко, В. О. Кувакін, А. О. Кудішина, В. О. Дем'янов, М. Ф. Тарасенко, Г. І. Горак. Гуманізм з його цінностями свободи, зрілості, раціональності, зростання та актуалізації особистості бачиться їм як програма зміцнення життєздатності людських соціумів. При цьому ключова мета розвитку соціуму (у тому числі й глобального) вбачається в забезпеченні життєздатності всіх та кожного. З цієї позиції життєздатний соціум постає як спільнота свідомих, рефлексивних та критичних, вільних, відповідальних, творчо мислячих та діючих індивідів, що якомога повніше акумулюють у собі справжні загальнолюдські цінності [17, 27, с. 9, 11, 69, 164].

Втім існуючий цивілізаційний тип розвитку, який передбачає як передумову розвитку одного соціального суб'єкту цілеспрямоване культивування нерозвиненості іншого суб'єкту, не в змозі забезпечити життєздатність всіх та кожного, а отже і життєздатність усієї цивілізації, що робить її неспроможною протистояти глобальним загрозам сьогодення. Навіть більше – самі ці загрози є неминучим продуктом цивілізаційного способу мислення: порушення біологічного балансу, енергетичної безпеки, поширення глобальних хвороб, загострення соціальної нерівності, високий рівень дитячої смертності, глобальне потепління, певною мірою навіть природні лиха – все це наслідки розвитку за рахунок Іншого – людини, класу, спільноти, регіону, країни, зрештою – Природи. Вочевидь, подібні суб'єкт-об'єктні практики остаточно вичерпали свій соціо-регенеративний потенціал як в межах окремо взятих спільнот, так і у загальнолюдському вимірі.

Сьогодні ключовим завданням для забезпечення життєздатності соціуму, як регіонального, так і глобального, є зміна власне стратегії розвитку, головною метою якого має стати забезпечення життєздатності кожного окремого індивіда.

Подібна концепція розвитку сьогодні набуває все більшого розповсюдження серед світової спільноти. Приміром, Т. І. Заславська стверджує, що для збереження та укріплення життєздатності сучасних держав необхідним є

не лише вдосконалення їх суспільного устрою, але й підвищення національного людського потенціалу. Власне людський потенціал дослідниця розглядає як соціетальний індикатор, що відображає соціально значимі якості громадян, які утворюють те або інше суспільство, такі як демографічна структура, здоров'я, тривалість життя, рівень освіти, кваліфікації та культури [13, с. 10].

Особливу увагу питанням людського розвитку сьогодні приділяють європейські науковці та міжнародні організації, передовсім, Організація Об'єднаних Націй, яка в рамках Програми розвитку проводить дослідження та видає щорічні доповіді про людський розвиток. В першій з цих доповідей ще в 1990 р. було чітко сформульовано думку про значення людського потенціалу для розвитку суспільства: «Справжнє багатство народів – люди. Основна мета розвитку полягає у створенні умов, що дають людям можливість жити довгим, здоровим і творчим життям» [12, с. 12]. Саме на це сьогодні мають бути спрямовані фінансові, технологічні, інтелектуальні та інші культурні ресурси суспільства.

Український контекст проблеми життєздатності суспільства. Як вже зазначалося на початку доповіді, на сьогодні проблема життєздатності є актуальною як для людства в цілому як глобального соціуму, так і для всіх локальних спільнот. Не є винятком й українське суспільство.

Ще 10 років тому цю проблему підняв один з вітчизняних дослідників – С. В. Пролєєв, який стверджував, що в Україні не існує життєздатного суспільства. Порівнюючи український соціум із будівлею, у якій немає ані надійного фундаменту, ані стін та даху, він констатував, що «...це – скоріш руїна тоталітарного ладу, яку сучасне українське певним чином пристосувало до життя та, спираючись на фінансові ін'єкції Заходу й традицію селянської праці, продовжує своє хитке існування» [21, с. 108].

Фактично одночасно з ним до питання життєздатності українського суспільства звернулася інша українська дослідниця І. М. Грабовська, яка наголошувала на штучності, несучасності та нежиттєздатності тієї основи, на якій державні керманічі намагаються зрешувати цілу націю. Піддаючи різкій критиці активно впроваджувані різноманітні проекти управління, реформування та навчання, що рясніють тезами про «українську душу», «українську сердечність», «природну духовність» та «унікальність української цивілізації», дослідниця стверджувала, що насправді вони далекі від справжніх реалій життя сучасної України [9].

На жаль, відтоді проблема життєздатності українського суспільства так і не стала об'єктом ґрунтовного вивчення та дослідження, при цьому не лише зберігаючи свою актуальність, але з кожним роком стаючи дедалі болючішою.

Яскравим свідченням тому є показники розвитку України в умовах глобальної фінансово-економічної кризи. Якщо 2008 р. за індикаторами сталого розвитку, що найвиразніше характеризують життєздатність суспільства і базуються, передусім, на таких важливих показниках, як безпека та якість життя людей, Україна посідала 55 місце, то вже наступного, 2009 р. вона змістилася на 69 місце, перемістившись з групи країн із середнім рівнем людського розвитку до групи країн із низьким його рівнем. При цьому за рівнем якості життя людей ми втратили 7 позицій, скотившись із 66 місця на 73 місце. Та найбільш вражають втрати України в питанні безпеки життя людей – 28 позицій (з 50 місця у 2008 р. на 78 у 2009 р.). Подібної негативної динаміки не демонструє жодна інша країна [1].

Не надто втішними є й показники розвитку людського потенціалу. Так, згідно даних Доповіді про людський розвиток (*далі – ДЛР*) ООН за 2010 р., Україна хоча й входить до групи країн із високим рівнем розвитку людського потенціалу (посідаючи у загальному рейтингу 69 місце), втім окремі його аспекти у порівнянні з іншими країнами цієї групи виглядають в буквальному сенсі слова «провальними».

Так, очікувана при народженні тривалість життя в Україні становить 68,6 років, у той час як у сусідів по рейтингу цей показник є значно вищим: у Боснії і Герцеговині, що посідає в загальному рейтингу 68 місце, він становить 75,5 років, у Ірану (70 місце) – 71,9 років. Якщо ж говорити про результати лідерів рейтингу, приміром, Норвегію, де очікувана при народженні тривалість життя складає 81 рік, цей розрив вражає.

Відчутне й відставання від країн європейської спільноти, до якої ми так прагнемо приєднатися, в галузях освіти та охорони здоров'я. Так, згідно тих самих даних ДЛР–2010, наразі середня тривалість навчання в Україні складає 11,3 роки при очікуваній тривалості в 14,6 років (для порівняння: у країні-лідері рейтингу – Норвегії ці показники складають 12,6 та 17,3 років відповідно). Щодо державних витрат на охорону здоров'я, згідно даних, наведених у ДЛР–2010, у 2007 р. в Україні вони становили 475 доларів на рік на душу населення, в той час як у наших сусідів-країн пострадянського простору ці показники значно вищі: у Росії, яка посідає 65 місце в загальному рейтингу розвитку людського потенціалу, ці витрати становлять 797 доларів на рік на душу населення, у Білорусі (61 місце) – 704 долари. І це – при чи не найвищих у Європі рівні захворюваності дорослого населення на ВІЛ/СНІД, який у 2007 р. в Україні становив 1,6%, та рівні дитячої смертності серед новонароджених та дітей віком до 5 років (відповідно 14 та 16 дітей на 1 тис. живонароджених).

Так само незадовільно низьким у порівнянні із іншими країнами-членами групи держав із високим рівнем розвитку людського потенціалу, є в Україні й розмір валового національного прибутку на душу населення – 6 535 доларів США. Для порівняння: у Боснії і Герцеговині (68 місце) – 8 222 долари, в Ірані (70 місце) – 11 764 долари, в Росії (65 місце) – 15 258 доларів, у Білорусі (61 місце) – 12 926 доларів.

Та чи не найбільш загрозливими виглядають демографічні тенденції в Україні. Якщо ще на початку доби незалежності кількість населення в нашій країні складала 51,6 млн. осіб, то вже у 2010 р. ця цифра стрімко скоротилася до 45,4 млн. осіб. Якщо нинішні тенденції збережуться, то, за оцінками експертів у галузі людського розвитку, у 2030 р. українців поменшає ще на 5,2 млн. (до 40,2 млн. осіб) [12].

Можна безкінечно шукати виправдання негативним тенденціям розвитку українського соціуму – в економічній кризі, фінансовій нестабільності, політичному протистоянні, зовнішніх негативних впливах, але ж саме у здатності пристосовуватися до змін у навколишньому природному та соціальному середовищі й полягає життєздатність соціуму. Тож, на жаль, вимушені констатувати: українське суспільство, маючи потужний природний, людський та культурний потенціал, не вміє ним ефективно розпорядитися, не здатне дати адекватні відповіді на виклики, що перед ним постають. Отже, у нинішньому вигляді воно є нежиттєздатним.

При цьому в Україні відсутнє комплексне розуміння того, що власне складає основу життєздатності соціуму,

так само, як і чинників, необхідних для її збереження. Ті дослідження, що провадяться, є доволі нечисельними та стосуються скоріше окремих, найбільш «болючих», аспектів проблеми, як, скажімо, загроза екологічної катастрофи (В. Л. Кулініченко, О. М. Молотова [18]), непрофесійність правлячих еліт (З. М. Атаманюк [2], Ф. М. Канак [15]), неадекватність політичної моделі управління державою реаліям сьогодення (В. С. Крисаченко, О. С. Власюк, М. Т. Степико [16]), залишаючи інші, не менш важливі її складові поза увагою. Втім очевидно, що збереження життєздатності суспільства – завдання набагато складніше, ніж вирішення окремих соціальних проблем, і потребує комплексного підходу та ґрунтовного вивчення, чого до сьогодні здійснено не було.

Висновок. Вивчення літератури з досліджуваної проблеми дозволяє сформулювати зміст та сутність феномену життєздатності суспільства як системної атрибутивної якості, що характеризує його спроможність забезпечувати власне існування та розвиток в умовах зростаючих загроз, оптимальним чином пристосовуючись до несприятливих для нього змін у біологічному і соціальному середовищі та постійно підтримуючи в собі у такий спосіб здатність до перманентного самовідтворення.

До чинників збереження життєздатності суспільства належать: 1) розмаїття складників як сутнісна передумова 2) внутрішня цілісність та організованість як обов'язкова умова 3) постійний рух та розвиток, що робить соціум як соціальний організм більш гнучким і придатним до змін та адаптацій.

Тому до пріоритетних завдань, що їх має розв'язати соціум задля забезпечення власної життєздатності належать: забезпечення життєздатності кожного свого члена, гранична інтенсифікація антропокультурних складників антропогенеративних процесів та позитивна гуманізація суспільного буття. Тобто, як бачимо, має йтися про зміну орієнтирів розвитку людства.

Втім, щоб не допустити подальшого послаблення життєздатності як глобальної людської спільноти, так і українського соціуму зокрема, відповідні соціокультурні практики мають бути когнітивно обґрунтованими. Для цього необхідно з'ясувати можливості позитивного впливу на стан життєздатності як системної якості суспільного організму шляхом узагальнення позитивного досвіду такого роду та моделювання засобами соціально-філософської метатеоретичної рефлексії способів оптимізації процесів та механізмів самозбереження й самовідтворення суспільства.

Це й має стати предметом подальшого дослідження проблеми життєздатності людських спільнот, і, зокрема, українського суспільства.

1. Аналіз сталого розвитку – глобальний і регіональний контексти: У 2 ч. / Міжнар. рада з науки (ICSU) [та ін.]: наук. кер. М. З. Згуровський. – К.: НТУУ «КПІ», 2009. – Ч. 1. Глобальний аналіз якості та безпеки життя людей. – 280 с. 2. Атаманюк З. М. Національна еліта в українському суспільстві / З. М. Атаманюк // Культура народів Причорномор'я. – 2004. – № 52. – Т. 1. С. 122–125. 3. Афанасьев В. Г. Мир живого: системность, эволюция и управление / Афанасьев В. Г. – М.: Политиздат, 1986. – 334 с. 4. Ахиезер А. С. Социокультурный словарь / А. С. Ахиезер // Россия: критика исторического опыта. – М.: Философское общество, 1991. – Том 2. – 378 с. 5. Баталов Э. Я. Единство в многообразии – принцип живого мира / Э. Я. Баталов // Вопросы философии. – 1990. – № 8. – С. 13–24. 6. Бех В. П. Генезис социального организма страны [Монография] / Володимир Павлович Бех. 2-е вид. доп. – Запоріжжя: «Просвіта», 2000. – 288 с. 7. Воробйова Л. С. Принципи дослідження взаємодії глобалізації і культури / Л. С. Воробйова // Практична філософія. – 2006. – № 1. – С. 94–97. 8. Горелов М. Є. Цивілізаційні проблеми України і Росії в епоху глобалізації / М. Є. Горелов //

- Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. – Випуск 10. – Серія: Історичні науки. – Кіровоград: Вид-во КДПУ. – 2007. – С. 61–68. **9.** *Грабовська І.* Україна як метафізична реальність: [монографія] / Ірина Миколаївна Грабовська. – К.: Стилос, 2000. – 114 с. **10.** *Диллигенский Г. Г.* «Конец истории» или смена цивилизаций? / Г. Г. Диллигенский // Вопросы философии. – 1991. – № 3. – С. 29–42. **11.** *Диллигенский Г. Г., Лекторский В. А.* Проблемы целостного мира (диалог) / Г. Г. Диллигенский, В. А. Лекторский // Вопросы философии. – 1990. – № 12. – С. 32–44. **12.** Доклад о развитии человека. 20-е, юбилейное издание. Реальное богатство народов: пути к развитию человека / опубликовано для Программы развития Организации Объединенных Наций / ответ. за выпуск О. Зимарин; перевод с англ. Д. Голосного, Н. Заборина, А. Зверева, О. Когтевой, А. Рябовой, А. Скобелкина; редактор-координатор Т. Кирсанова. – М.: «Весь мир», 2010. – 228 с. **13.** *Заславская Т. И.* Человеческий потенциал в современном трансформационном процессе / Татьяна Ивановна Заславская // Общественные науки современности. – 2005. – № 3. – С. 5–16. **14.** *Ильинский И. М.* Основы концепции воспитания жизнеспособных поколений / И. М. Ильинский, П. И. Бабочкин // Молодежь России: воспитание жизнеспособных поколений: докл. Ком. РФ по делам молодежи / Ком. РФ по делам молодежи. – М.: [б. и.], 1995. – С. 213–247. **15.** *Канак Ф.* Еліти в громадянському суспільстві / Ф. Канак // Філософсько-антропологічні студії '2000. Європейський вектор та основні цінності української гуманістики. – Істина. Правда. Життя (до 70-річчя Мирослава Поповича). – К.: Стилос, 2000. – С. 85–100. **16.** *Крисаченко В. С.* (ред). Український соціум / Власюк О. С., Крисаченко В. С., Степико М. Т. та ін. – К.: Знання України, 2005. – 792 с. **17.** *Кувакин В. А.* Гуманизм – основа гражданского согласия и прогресса в России / В. А. Кувакин // Здравый смысл. – 2002. – № 2 (23). – С. 48. **18.** *Кулініченко В. Л., Молотова О. М.* Біоетика як фактор формування екологічної свідомості / В. Л. Кулініченко, О. М. Молотова // Практична філософія. – 2004. – № 3. – С. 158–164. **19.** *Матвеева С. Я.* Как возможно утопическое общество: опыт социокультурного словаря-монографии / С. Я. Матвеева // Ахиезер А. С. Россия: критика исторического опыта. – М.: Философское общество, 1991. – Том 2. – С. 4–58. **20.** *Печчеи А.* Человеческие качества / Аурелио Печчеи. Пер. с англ. О. В. Захаровой; Общая ред. и вступительная статья Д. М. Гвишиани. – 2-е изд. – М.: Прогресс, 1985. – 312 с. **21.** *Пролеев С. В.* Легітимація розуму і раціоналізація влади / С. В. Пролеев // Філософсько-антропологічні студії '2000. Європейський вектор та основні цінності української гуманістики: Істина. Правда. Життя (до 70-річчя Мирослава Поповича). – К.: Стилос, 2000. – С. 108–114. **22.** *Рыльская Е. А.* Методика исследования жизнеспособности человека / Е. А. Рыльская // Вестник Челябинского государственного педагогического университета. – Челябинск, 2009. – № 1. – С. 130–138. **23.** *Рыльская Е. А.* Новый подход к исследованию жизнеспособности личности / Е. А. Рыльская // Личность. Культура. Общество. – 2008. – № 2. – С. 373–378. **24.** *Савченко В. Н.* Начала современного естествознания: тезаурус / В. Н. Савченко, В. П. Смагин. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2006. – 336 с. – (Серия «Высшее образование»). **25.** *Селезнев А. М.* Социально-политическая революция как практической-преобразовательная деятельность прогрессивных классов / А. М. Селезнев // Философия и общество. – 2007. – № 3. С. 99–115. **26.** Словарь русского языка: В 4-х т. / АН СССР, Ин-т рус. яз.; Под ред. А. П. Евгеньевой. – 3-е изд. стереотип. – М.: Русский язык, 1985–1988. – Т. 1. А-Й. – 1985. – 696 с. **27.** *Тарасенко Н. Ф.* Императивы человечности / Н. Ф. Тарасенко, А. И. Горак, В. А. Демьянов и др. – К.: «Льбидь», 1990. – 192 с. **28.** *Тойнби А. Дж.* Постижение истории: Пер. с англ. / Сост. Огурцов А. П.; Вступ. ст. В. И. Уколовой; Закл. ст. Е. Б. Рашковского – М.: Прогресс, 1991. – 736 с. **29.** *Цоколов С.* Дискурс радикального конструктивизма. Традиции скептицизма и теории познания в современной философии и теории познания / С пер. оригинальных работ П. Ватцлавика, Э. фон Глазерсфельда, Х. фон Ферстера, У. Матураны, Ф. Варелы, Г. Рота. – Мюнхен: Изд-во Phren, 2000. – 332 с.